

גיליון

כתב עת לעירוניות ירושלמית

2020 | #005

ח ו ר ף 2021

מערכת: המרכז לעיצוב אורבני
אדריכל העיר: אדר' עופר מנור
עריכה: דנה גזי / אדר' ייטב בוסירה

כתיבה בגיליון 005: ד"ר דני שריא / צפירה (אליסון) שטרן /
אדר' עמרי לוי / אדר' אורן אלדר / דניאל רחמים

עיצוב גרפי: אהרון פרידמן, רחל קולומבוס, סטודיו שיפט

המרכז לעיצוב אורבני הוא פלטפורמה למחקר, חילופי ידע ושיתופי פעולה בתחומי האדריכלות, העיצוב והסביבה הבנויה בירושלים, הפועל תחת אגף אדריכל העיר. **גיליון** הוא כתב עת מטעם המרכז, המבקש להעמיק את העיון בנושאים אלה, ולהרחיבם לתחומי-חיים עירוניים נוספים.

גיליון נולד מתוך מחויבות לדיון אורבני רחב, מורכב וער, ומתוך ההכרח ביצירה של זירות מתאימות לכך.

מודל שיקום | משולחן העריכה

ב-22.4.2020, בעיצומו של גל הקורונה הראשון, הוצתה הקומה בה שוכן בית המודל בבניין העירייה. צעדי השיקום של מודל העיר מנוקיי השריפה - ניקוי, שחזור, התאמה מחודשת של בתים, של מקטעים, של מרחב המודל כולו - תועדו בחודשים האחרונים על ידי הצלם דניאל רחמים, והם מוצגים כאן במקביל לפתיחתו המחודשת של בית המודל.

מחוץ לחלל זה, בו שוקם מודל העיר הוותיק, התנהלה אט-אט התמודדותה של העיר עצמה עם דחק התקופה. קשה להפריד בין שני התהליכים: בין אי-הוודאות הכללית לבין שכבות הפיח שאיימו להיספג בקרטון; בין מיעוט התנועה והסגר לבין הפרדתם של חלקי העיר ופיזורם בחלל; בין שיקום ב-1:1 לשיקום ב-1:500. בשיחה עם מנהלת המודל, נטלי אוסטרובסקי, היא הניחה את האצבע על המפגש בין חוסר הוודאות אודות מצב העניינים לבין חוסר הידיעה מה ראוי לעשות כעת: "המגע הראשון של אנשים גורם לו (לפיח) להיטמע בקרטון... אני ביקשתי שיוציאו לי חלק החוצה, לעשות ניסיונות, כי בהתחלה לא נתנו לי להיכנס פנימה. עבר הרבה זמן עד שהבנו מה צריך לעשות... לא ידענו מאיפה להתחיל, אז דיברנו עם כל מי שיכולנו שקשור לשיקום."

עם התקדמות השיקום האיטי והפניית שולחנות המודל אל נטלי וצוותה, החלו להפנות אל נטלי מכיוונים שונים גם שאלות: "למה צריך היום את המודל הזה?", הם אמרו לי, 'היום יש הכל במחשב, למה להשקיע כל כך הרבה ולתפוס את כל המקום'. אל מול יחס החליפין המחושב-לכאורה, היעיל-לכאורה, עמדו בפשוטן הידיים העובדות, עמדו בעבודתן הידיים הפשוטות. היחס החומרי, הישיר, המשקם, גבר מעצם התמדתו על היחס הכלכלי, המחליף.

שיעור צנוע ויסודי זה, נדמה, עדיין לא נלמד במלואו ב-1:1.

גיליון 005 מבקש להיות מעין רטרוספקטיבה רפלקסיבית; מבט-פיפיות המתחייב משנת קורונה זו אל מרחב עירוני קונקרטי כמו גם אל תהליכי האורבניזציה באשר הם. מבט זה מובא בגיליון באמצעות תמונותיו של רחמים השרוגות בין שני מאמרים, אחד המתמקד בעצירה עולמית ואחד המתמקד בתנועה מקומית.

ייטב בוסירה ודנה גזי

3

תלוי על בלימה

אילו אמצעי זהירות עולים בדעתכם לצורך מניעת חזרה אל מודל הייצור שהיה טרם המשבר?

כותב: ברונו לאטור
מתרגמים: אדר' עמרי לוי ואדר' אורן אלדר

השיעור הראשון שווירוס הקורונה לימד אותנו היה גם המרשים ביותר: הוכחנו בפועל שאפשר, תוך שבועות ספורים, להקפיא מערכות כלכליות בו-זמנית בכל העולם, מערכות שתמיד נאמר לנו כי בלתי אפשרי לעצור אותן או לשנות את כיוונן.

7

יש לנוע לנוע

שנת הקורונה בירושלים בראי מחאות בלפור

צפירה שטרן ודני שריא
האוניברסיטה העברית בירושלים

דומה שירושלים חשפה תסריט שבו דווקא הגוף והמפגש הבלתי אמצעי מככים... מצד אחד, הפסקת הפעילות ועצירת התנועה במרחב הציבורי בעיר. מצד שני, מוקד לתנועה בלתי פוסקת שבו רבבות גופים שונים נפגשו יחד במרחב הציבורי.

•

מודל שיקום

אפשרות לשיקום עיר ב-1:500

צילום: דניאל רחמים

תיעוד מצולם של שיקום מודל העיר

תלוי ער בלימה

אילו אמצעי זהירות עולים בדעתכם לצורך מניעת
חזרה אל מודל הייצור שהיה טרם המשבר?

ברונו לאטור
תרגום: אדר' עמרי לוי ואדר' אורן אלדר

צילום: דניאל רחמים

אורן אלדר הוא אדריכל
בוגר בצלאל, חוקר
וכותב על אדריכלות.
לימד קורסים תיאורטיים
וסטודיו בבצלאל, בטכניון
ובשנקר, ופרסם מאמרים
בכלי תקשורת שונים
בארץ ובחו"ל.

עמרי לוי הוא אדריכל בוגר
בצלאל. כיום מנהל משרד
עצמאי יחד עם סטפני
סביו. מתעניין בקשר שבין
החברתי, כלכלי, תרבותי
וסביבתי במרחב הבנוי.

ייתכן שמעט לא ראוי לדבר על הפוסט-משבר,
בשעה שעובדי הבריאות נמצאים, כמו שאומרים,
"בחזית הקדמית", בשעה שמיליוני אנשים איבדו את
עבודתם ובשעה שמשפחות אבלות רבות לא יכולות
אפילו לקבור את מתיהן. ובכל זאת, עלינו להילחם
עכשיו כדי שההחלמה הכלכלית לאחר המשבר
לא תוביל לחזרתו של אותו משטר אקלימי שאתו
התמודדנו עד היום בקושי רב. משבר הבריאות
הנוכחי לא נטוע בתוך משהו משברי בפני עצמו
(היות ומשברים הם תמיד שלב מעבר), אלא בתוך
תהליך מתמשך ובלתי הפיך של שינוי אקולוגי. אם
נהיה ברי מזל מספיק לשרוד או לחמוק מהראשון,
אין סיכוי שנצליח לשרוד או לחמוק מהשני. שני
המצבים אמנם לא בעלי אותו קנה מידה, גם אם
מעודד מאוד לחבר אותם אחד לשני - אך בכל אופן,
תהיה זו טעות לא לנצל את משבר הבריאות בכדי
לחשוף גישות חדשות לשינוי אקולוגי.

השיעור הראשון שווירוס הקורונה לימד אותנו
היה גם המרשים ביותר: הוכחנו בפועל שאפשר,
תוך שבועות ספורים, להקפיא מערכות כלכליות
בו-זמנית בכל העולם, מערכות שתמיד נאמר לנו
כי בלתי אפשרי לעצור אותן או לשנות את כיוונן.
לכל טיעון סביבתי בעד שינוי דפוסי החיים תמיד
היה טיעון נגדי בעניין הכוח הבלתי הפיך של "רכבת
הקדמה" אשר דבר לא יכול להסיט מהפסים, "בשל
הגלובליזציה", לדבריהם. ועדיין, זהו בדיוק המאפיין
הגלובלי אשר הפך את הפיתוח הידוע לשמצה לכה
פגיע, עד כדי כך שהוא הביא את עצמו אל ההפך
הגמור - עצירה בחריקת בלמים.

אלו לא רק הרב-לאומיות או הסכמי הסחר,
האינטרנט או חברות התיירות שמייצרים גלובליזציה
בכדור הארץ. לכל ישות בכוכב הלכת הזה דרך משלה
להתחבר עם אחרת ועם יתר מרכיבי הקולקטיב

של חלוקה שווה של "פירות הקדמה", אך באופן מרענן למדי, עכשיו הם אפילו לא מוכנים לעשות רושם כאילו הם מאמינים בו. אלו אותם האנשים אשר מתבטאים חדשות לבקרים בפוקס ניוז [Fox News] ושולטים במדינות הסקפטיות ביותר לנושא האקלים, ממוסקבה לברזיליה, ומניו דלהי לוושינגטון דרך לונדון.

מה שהופך את המצב הנוכחי לכה מסוכן הוא לא רק מספר המתים המתגבר מדי יום, אלא גם מצב ההמתנה הגלובלי של כל המערכות הכלכליות

השיעור הראשון שווירוס הקורונה לימד אותנו היה גם המרשים ביותר: הוכחנו בפועל שאפשר, תוך שבועות ספורים, להקפיא מערכות כלכליות בו-זמנית בכל העולם

- אשר מזמנת לאלו אשר מעוניינים בקידום ההתרחקות מכדור הארץ, הזדמנות נפלאה לשים את הקלפים על השולחן. אין לשכוח כי הסיבה ש"גלובליזטורים" אלו כה מסוכנים, היא שהם ככל הנראה יודעים שהם הפסידו - שהכחשת השינוי הסביבתי לא יכולה להמשיך לנצח ושאינן סיכוי שהם יצליחו להסתיר שוב את ה"פיתוחים" שלהם בכיסויים כאלה ואחרים. בשל כך הם מוכנים כעת לעשות הכל כדי להבטיח את התנאים שיאפשרו להם להמשיך לעוד זמן מה ולהגן על עצמם ועל ילדיהם. לחיצה זו על הבלמים, "עצירת העולם הזו", ההפסקה הבלתי צפויה הזו, מספקת להם את ההזדמנות לנוס מהר ורחוק יותר משהם אי פעם דמינו. כעת, הם המהפכנים.

זה השלב שבו עלינו לפעול. אם הזדמנויות צצות עבורם, הן צצות גם עבורנו. אם הכל עצר, וכל הקלפים הונחו על השולחן, ניתן להפוך אותם, לבחור, למיין, לדחות לתמיד או לקדם. זה הזמן לספירת מלאי. כשההיגיון הבריא מציע "לחדש את הייצור כמה שיותר מהר", אנו צריכים להשיב "בשום פנים ואופן לא!". הדבר האחרון שעלינו לעשות כעת הוא לחזור על מה שעשינו קודם לכן.

כך לדוגמה, לפני כמה ימים הופיע בטלוויזיה חקלאי פרחים הולנדי, שבכה על כך שנאלץ לזרוק טונות של צבעונים שהיו מוכנים למשלוח, שכן בהיבצר לקוחות, לא היה באפשרותו להטיס אותם לכל העולם. לא היתה ברירה אלא להזדהות אתו ולחשוב שראוי שהוא יזכה לפיצוי. אך לאחר מכן, כשהסתובבה המצלמה אל הצבעונים שגדלו ללא אדמה, תחת תאורה מלאכותית, בטרם יישלחו במשלוחי אוויר נוספי קרוסין, עלתה התהייה: "האם באמת נכון להמשיך באופני הייצור והשיווק האלו?".

אם כולנו נתחיל לשאול שאלות מסוג זה, על הצדדים השונים של מערכות הייצור שלנו, נהפוך בעצמנו לחסמי גלובליזציה יעילים, אפקטיביים בהמונינו, בדיוק כמו הקורונה הידועה-לשמצה שממשיכה לכבוש את כוכב הלכת בדרכה שלה. מה שהווירוס משיג באמצעות טיפות בנאליות של

שיעול - עצירת כלכלת העולם - גם אנו יכולים דרך הצבת הפעולות הקטנות שלנו אחת לצד השנייה, כלומר, עצירת מערכות הייצור ההרסני. כשאנו שואלים שאלות מסוג זה, לכל אחד מאתנו האחריות לחשוב על אמצעי התגוננות, לא רק כנגד הווירוס, אלא כנגד כל מרכיב של צורת הייצור שלא היינו רוצים שישוב.

השאלה אינה האם מערכות הייצור יחזרו לשגרה או ירוסנו, אלא האם ניתן להיפרד מהייצור כגורם העליון ביחס שלנו כלפי העולם. יותר ממהפכה, זהו פירוק, פיקסל אחר פיקסל. פייר שרבונייה [Pierre Charbonnier] הציג זאת כך: אחרי מאה שנה של סוציאליזם שהוגבל רק לשאלת החלוקה מחדש של רווחי הכלכלה, ייתכן שהגיעה השעה להמציא סוציאליזם שמערער על עצם הייצור עצמו. חוסר צדק אינו רק עניין של חלוקה שווה של פירות הקדמה, אלא גם עניין של הדרך שבה כדור הארץ מניב פירות אלו. אין זה אומר דה-צמיחה [de-growth] או חיים שמבוססים על אהבה ומים בלבד. אלא מאלץ אותנו ללמוד לבחור מחדש כל חלק מהמערכת הבלתי-הפיכה כביכול, להציב סימני שאלה על כל חלק בלתי-ניתן להחלפה כביכול, ולבחון בפירוט מה רצוי שיהיה ומה לא.

כאן החשיבות המרכזית של ניצול זמן הבידוד שנכפה עלינו כדי לתאר, ראשית כל אחד לעצמו, ולאחר מכן בקבוצה, למה אנו מחוברים; על מה אנו מוכנים לוותר; אילו שלשלאות אנו מוכנים להרכיב מחדש ואילו, דרך הפעולות שאנו עושים, לשבש. לאותם מחוללי הגלובליזציה, כך נראה, יש תמונה ברורה מאוד לגבי החזרה מהמשבר: אותו הדבר, רק יותר - עם תעשיות דלק מוצק ואוניות תענוגות רחבות מימדים כבונוס. עלינו האחריות להציב מולם מאגר חלופי. אם בתוך חודש או חודשיים ניתן היה ללמד מיליוני בני אדם איך לשמור על "ריחוק חברתי" בשריקת משרוקית, לרווח את עצמם למען סולידריות גבוהה יותר, להישאר בבית כדי לא להעמיס על בתי החולים - אז קל לדמיין את כוח השינוי שיש לאותם אמצעי והירות כנגד החזרת העניינים לסדרם במקרה הטוב, או במקרה הרע,

בנקודת זמן ספציפית. זה נכון לגבי CO2 (פחמן דו-חמצני) שמחמם את האטמוספירה על ידי התפשטות באוויר, זה נכון לגבי ציפורים נודדות המעבירות סוגים חדשים של שפעת; וזה נכון גם - כפי שלמדנו כעת פעם נוספת - לגבי הקורונה המסוגלת לחבור ל"כל בני האדם" דרך העברה של טיפות שיעול, אשר על פניו נראות בלתי מזיקות. לפיכך, מחלות הן סופר-גלובליזטוריות: כשמדובר בחיבור מיליארדי בני אדם, המחלות עושות זאת בקלות!

למעשה, זו היתה החשיפה המרשימה: התברר שבמערכת הכלכלה העולמית נמצא, מוסתר מעיני כולנו, כפתור אזהרה אדום מחובר לידית פלדת אל-חלד ארוכה שראשי הממשלות יכולים למשוך, אחד אחרי השני, כדי לעצור מיידית את "רכבת הקדמה" בחריקת בלמים. אם בינואר הדרישה לעשות פנייה של 90 מעלות כדי לנחות שוב על כדור הארץ נראתה אשליה עדינה, כיום היא מציאותית בהרבה: כל נהג יודע שכדי לעשות פנייה פתאומית (מבלי לסטות לשולי הדרך), רצוי להאט קצת קודם לכן.

למרבה הצער, לא רק אנשי סביבה רואים בעצירה פתאומית זו של מערכת הייצור הגלובלית הזדמנות גדולה לקדם את תוכניות "הנחיתה על כדור הארץ" שלהם. גם גורמי הגלובליזציה, אותם אלו שבאמצע המאה ה-20 המציאו את הרעיון של לחמוק מגבולות היכולת של כדור הארץ, רואים הזדמנות נפלאה להיפרד אפילו בצורה קיצונית יותר מהמכשולים שעדיין נותרו בהתנתקות שלהם מהכדור. עבורם, זו אפשרות מושלמת: להוציא עצמם משאריות מדינת הרווחה, מרשתות הביטחון לעניים, ממה שנותר מהרגולציה נגד זיהום, או באופן ציני יותר, פשוט להיפטר מכל "דמויות הרקע" האלו שגודשות את כוכב הלכת.

בל נשכח שאותם גורמים מודעים היטב לשינוי הסביבתי, וכל מאמצייהם בחמישים השנים האחרונות רוכזו בהכחשת חשיבות זו והתחמקות מתוצאות מעשייהם, על ידי בניית מבצרי פריבילגיה, שאינם זמינים לכל אלו שנותרו בשדה הקרב. הם לא נאיביים עד כדי כך שיאמינו בחלום המודרניסטי

השאלה אינה האם מערכות הייצור יחזרו לשגרה או ירוסנו, אלא האם ניתן להיפרד מהייצור כגורם העליון ביחס שלנו כלפי העולם

כנגד עוד מכות מטעם אלו שמנסים לחמוק מכוח הכבידה של כדור הארץ לנצח.

היות ואני תמיד שואף לקשר אל הטיעונים שלי גם תרגיל פרקטי, הייתי רוצה להזמין את הקוראים לענות על שאלון קצר. הוא יהיה שימושי יותר אם תתייחסו לחוויות אישיות שאירעו לכם. זה לא עניין של לבטא דעה, אלא של תיעוד ומחקר. רק לאחר מכן, כשנבחן את התוצאות ונרכיב את פני השטח שנוצרו מהשילוב ביניהן, נוכל לגלות סוג של ביטוי פוליטי - אך הפעם כזה שנטוע וממוקם בעולם האמיתי.

קישור לשאלון:

[If you wish to share your auto description: here is a platform](#)

פורטם במקור ב-AOC ב-29 למרץ 2020

יש לנו לנוע

לזכרו של רוני אלנבלום (1952—2021)
שתנועתו בירושלים נעצרה

**צפירה שטרן ודני שרירא,
האוניברסיטה העברית בירושלים**

בהפרטה מסיבית, שהפכה את החברה לאוסף אינדיבידואלים. בדיעבד, אלו כבר הטרימו את תחושת החידלון הנוכחית, אך הם עלו מדרגה כשבידוד נתפס כפתרון האולטימטיבי לקורונה. מישל פוקו עמד על התפתחות אמצעי הפיקוח מבוסס הראייה, שמזוהים עם עליית המודרנה. במקומם, בשנה החולפת התוודענו לאמצעי שליטה דיגיטליים סמויים מן העין. האופטיקה של המודרנה הומרה במסכים, שלקחו את החוויה האנושית אל ה"דור הבא" – אינטראקציה בין ריבועים ב'זום'. שנת 2020 הייתה אפוא השנה שבה החשש ממה שווירוס עלול לעשות לגוף המתכלה, הוביל לויתור על אינטראקציות פיזיות בין אנשים: את בתי הספר והאוניברסיטאות החלפנו בבתים מחוברים לזום; את הישיבה במסעדה המרנו בטלפון או אפליקציה; את מקומות העבודה העתקנו הביתה לעבודה מרחוק

שנת הקורונה היא רגע מפתח המשנה את פני החיים בעיר בבת אחת; רגע שבו הולך ומתבהר שנכנסנו לעידן חדש. אחר. רגע זה של עצירה מדגים שבניגוד להבטחות המודרנה, איננו "מתקדמים" לשום מקום ואולי מעולם לא "התקדמנו". ואמנם, כפי שברונו לאטור כתב, "מעולם לא היינו מודרניים": ההבטחות של המודרנה להבחין בין עולם האנשים, התרבות, החברה ובין עולם העובדות, הטבע והמדע, מעולם לא התממשו. כך, האמונה המודרניסטית בכוחו של האדם לכבוש את העולם – שלואי פסטר המיקרוביולוג היה אחד מנציגי המובהקים – נמצאה פגת תוקף אל מול וירוס מיקרוסקופי שסימן לאנושות את מגבלותיה וחלונה בכל הגלובוס.

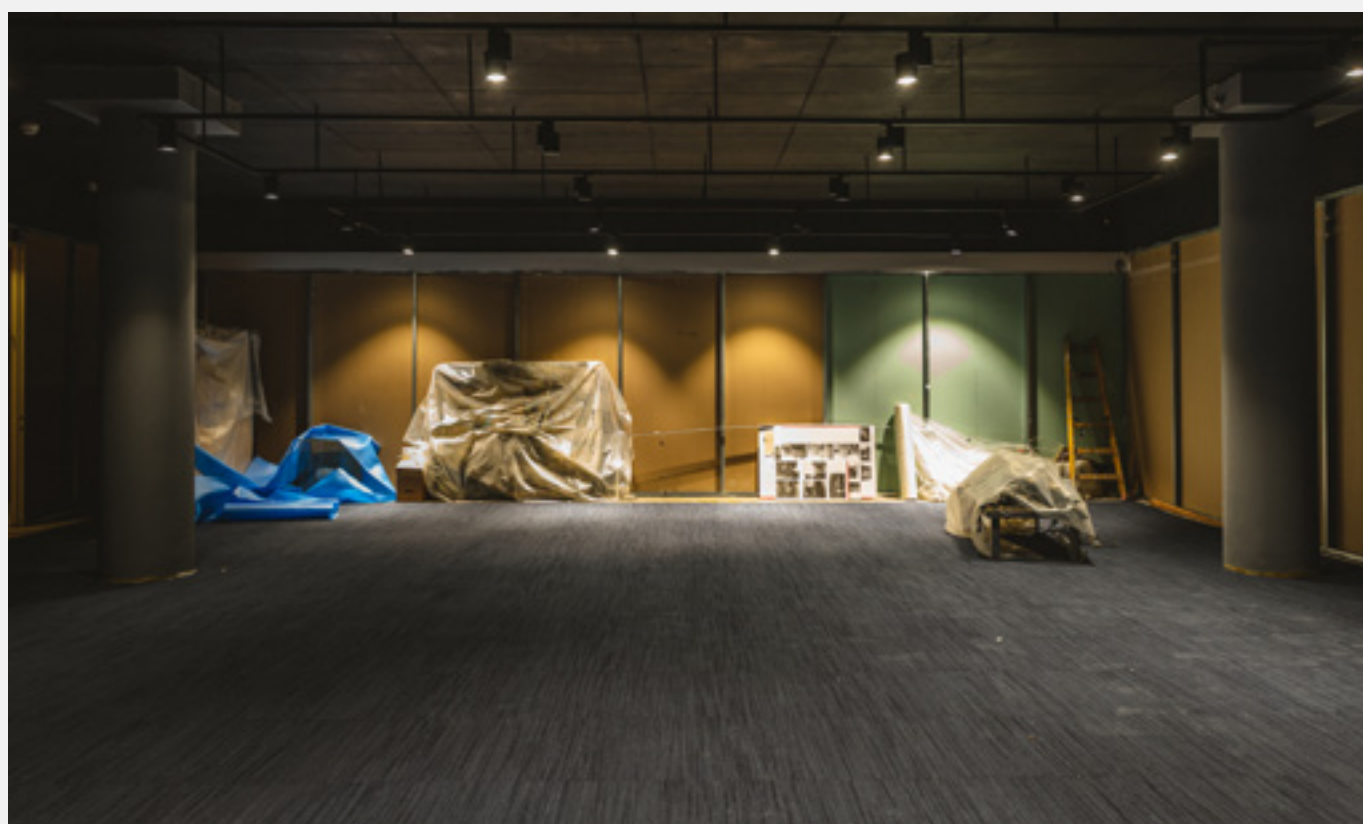
הפרידה ההדרגתית מהמודרנה חלחלה לתודעה לאט, עם הוויתור על אוטופיות חברתיות, והחלפתן

ד"ר דני שרירא חוקר באוניברסיטה העברית בתכנית בחקר פולקלור ותרבות עממית ובתכנית בלימודי תרבות. מחקריו עוסקים בתרבות יום-יום, פולקלוריסטיקה יהודית בהקשרים בינלאומיים, מורשת ביקורתית, הליכה, תרבות הגלויה, ארכיוני תרבות ואספנות. ספרו "איסוף שברי הגולה: חקר הפולקלור הציוני לנוכח השואה" ראה אור בהוצאת מאגנס 2018.

צפירה שטרן עוסקת בתנועה וגוף דרך אקטיביזם, מחקר ומופע. בוגרת בי"ס לתיאטרון חזותי תואר שני מהאקדמיה למחול י.ם. משלימה למחקר בתכנית ללימודי תרבות באוניברסיטה העברית.

צילום: דניאל רחמים

ללא מפגש יומיומי עם קולגות. זו הייתה שנה שבה נוצרה הבחנה חדשה בין עובדים "חיוניים" ל"בלתי חיוניים". מרבית האנושות גילתה שהיא אינה חיונית, וככזו לא צריכה להיפגש עם הגוף, עם לחיצות ידיים, עם חיוך. כל זה רק לכאורה.

דומה שירושלים על המתחים האופייניים לה חשפה תסריט נוסף שבו דווקא הגוף והמפגש הבלתי אמצעי מככים בו. מצד אחד, תקנות החירום של מגפת הקורונה, שנכנסו לתוקף בישראל ובעולם במהלך מרץ 2020, הביאו להפסקת הפעילות ועצירת התנועה במרחב הציבורי בעיר. מצד שני, החל מיולי 2020 הפכה ירושלים מוקד לתנועה בלתי פוסקת שבו רבבות גופים שונים נפגשו יחד במרחב הציבורי סביב מחאות בלפור. למעשה, בשנת הקורונה הפכה ירושלים למרחב ציבורי פעיל ושוקק, באופנים ובקנה מידה שלא ידענו לפני. הדיון העקרוני המוכר ביותר על אודות המרחב הציבורי (public sphere) נוסח לפני כמה עשורים על-ידי יורגן הברמאס. הברמאס דמיין מרחב בורגני מהסוג שאפיין את המאה ה-19 – מרחב שבו מחליפים דעות באופן רציונאלי כשווים. בעיני רוחו, מרחב כזה הוא בעל מאפיינים ליברליים כמו הסלון הבורגני, העיתונות החופשית, בתי הקפה וגם כיכרות ומרחבים שבהם התקיים שיח ער, כמו בהייד פארק. במובנים רבים, המרחב הציבורי הירושלמי אינו כזה: למרחב הציבורי בירושלים מגיעים אנשים מסומנים, נושאים על מצחם את אותות השייכות המגזריות, המעמדיות והמגדריות שלהם. זאת ועוד, זהו מרחב ייצרי, תוצר של רגשות ומצוקות החיים, המאפשרים שיח פורה בין-קבוצות שונות, אך לא פעם גם כזה שמוביל לאי הבנות ואף לאלימות. אין זה מרחב של דיון והתפעמות מרעיונות מנוסחים דווקא, אלא מרחב שמוגדר לא פעם על-ידי פעולה.

בהתאמה, בעוד תל-אביב של כיכר רבין ידעה עצרות המוניות שבה עמדו אנשים, שורות-שורות עם שלטים, אל מול במה שעליה נישאו דברים מלווים באתנחתות מוזיקליות, הרי שדפוס המחאה הירושלמים לאורך השנים פעלו אחרת. כך, הפגנות הפנתרים השחורים, מחאת האוהלים

בגן הסוס, הצמיגים הבערים במזרח ירושלים עם פרוץ האינתיפאדה בדצמבר 1987, מלחמות השבת, ההתלקחויות בעיסאויה, ואפילו ההפגנות הייצריות בכיכר ציון שיהודית אופנהיימר ניתחה – התאפיינו בתזזיות, במיידיות ולא פעם באלימות.

נס המחאה הנוכחי בכיכר צרפת, שהורם ביום הבסטיליה, ה-14 ביולי 2020, התחבר מבחינת התאריך למהפכה הצרפתית, אולם מבחינת המיקום

הפרידה ההדרגתית מהמודרנה לחלה לתודעה לאט, עם הוויתור על אוטופיות חברתיות, והחלפתן בהפרטה מסיבית, ... אך הם עלו מדרגה כשבידוד נתפס כפתרון האולטימטיבי לקורונה

הוא התחבר לצומת שידע הפגנות רבות בעשרות השנים האחרונות. אם ה-14 ביולי 1789 מסמן את כניסת העולם לעידן המודרנה, הרי שה-14 ביולי 2020 מסמן שאנחנו מזה זמן בעידן אחר. ההפגנות והמחאות סביב בלפור מדגימות זאת, ומצביעות על המשמעויות הרחבות של שנת הקורונה. כפי שנבקש להסביר, דפוס המחאה שהתגבשו סביב בלפור בשנה האחרונה מהווים גם ריאקציה קונקרטית למדיניות הבידוד וההפרדה של הקורונה ולתהליכי ההפרטה של העשורים האחרונים. אופן הפעולה המחאתי התזזיתי בבלפור, נבדל מדפוס המחאה שהתגבשו בכיכר צרפת לאורך השנים, שבהם, אל מול התחבורה הסואנת, המפגנים בחרו בגישות ניחות של עמידה או ישיבה במאהל.

רטרוספקטיבה של מחאה בכיכר צרפת
כיכר צרפת (המוכרת גם ככיכר פריז) נתפסת כאתר מרכזי בירושלים, למרות שהיא למעשה צומת דרכים ואי תנועה. היא לא תוכננה למפגשים המוניים, אלא הפכה למיקום אסטרטגי בהדרגה. אקרמן מזכיר כי הדרך למקום נסללה בתקופה הבריטית ב-1924, כמפגש עם מספר רחובות ראשיים שהחלו להיווצר: קרן היסוד, המלך ג'ורג', אגרון, רמב"ן ובן-מימון, וכבר בימי הבריטים הציבו במקום שוטר להכוונת התנועה. אחרי איחוד העיר ב-67' רחוב אגרון שיוצא מהכיכר היה המעבר העיקרי לכל כלי הרכב שהגיעו מרחבי הארץ אל העיר העתיקה. ההתחברות לכבישים מחוץ לירושלים, הפכה את הכיכר למוקד לקביעת מפגשים והתכנסויות. ההפגנות על רקע חברתי החלו בכיכר כבר ב-1962, כאשר מפגיני הליגה למניעת כפייה דתית, מחו נגד סגירת רחוב המלך ג'ורג' לתנועה בשבתות. אולם מרכזיותה של הכיכר כמקום להפגנות פוליטיות, החלה כאשר בית משפחת אדוארד אגניון ברחוב בלפור נמכר למדינת ישראל, והוסב ב-1974 למעון רשמי לראשי ממשלה. משנות ה-80 ואילך הכיכר זכתה לכינויים רבים, על שם מחאות שונות שהתקיימו בה: כיכר "הנשים בשחור", "הנשים בירוק", "ארבע אימהות", "מצעדי הגאווה", "כיכר יונתן פולרד" ובשנה החולפת, "כיכר הבסטיליה" ו"כיכר הדמוקרטיה".

לאורך השנים, הכיכר הפכה לאתר של מחאה עומדת – מפגן על שפת הכביש לכיוון המכוניות החולפות, כאינטראקציה בין המפגינות העומדות ובין הקהל הנוסע. לחלופין, התגבשה מסורת של מחאה יושבת, כמאחז שמכוון בעיקר כלפי מעון ראש הממשלה כחלק מהשיח הציבורי הכללי בישראל, ובהם מאהל מחאה למען שחרורו של החייל גלעד שליט, מחאות נגד ההתנתקות מרצועת עזה, מאהל חב"ש למען שוויון לקהילה האתיופית ועוד. בשני סוגי המחאות הללו, המוחות והמוחים השונים בכיכר צרפת נשאו אופי כלל ארצי ולא דווקא ירושלמי-מקומי. אפשר לומר שאזור זה, שימש בו זמנית חלק ממרקם אורבני ירושלמי אך גם תפקד כמרחב רעיוני לאומי, היפר-פוליטי, שיוצא מהפיזיות היומיומית והופך לבמה כלל ארצית. כל מה שהופיע ונע במרחב זה, מעבר לתנועת הרכבים האמורה בו, הפך להיות מופע אידיאולוגי אליו מופנות עיניים מכל רחבי הארץ, שהועצם על-ידי כלי התקשורת הארציים והבינלאומיים, ובהמשך גם ברשתות החברתיות.

על רקע מחאות העבר בכיכר, המחאות של הפגנות בלפור 2020 חורגות בעוצמתן ובהיקפן, כאשר לא פעם הגיעו במוצאי שבת בחצי השנה האחרונה כמה עשרות-אלפי מפגינים. בניגוד למחאות של הנשים בשחור, והנשים בירוק או מאהלי המחאה, שבלטו בניחות שלהן, המחאה בשנה החולפת מדגישה האצה של הקינסטטיות הטבועה בצומת הדרכים, מעצימה את המופע האידיאולוגי, ומדגישה ממד פרפורמטיבי מבוסס תנועה ברחובות. תנועה זו, אנו מבקשים להראות, מאפשרת לנו לחשוב על משמעויות שחורגות בהרבה מהמחאה, והיא משקפת את העידן הנוכחי.

תנועה
במאמרה "תנועה" מדגימה הגר קוטף את הקשר המהותי בין תנועה לפוליטיות. לטענתה, עניינה של המדינה והעיר המודרנית מתבטא בתנועה ממנה, אליה, בתוכה ואופני משטור/וויסות של תנועה זו. חופש התנועה הוא מושג מרכזי מבין החירויות הליברליות של האזרח. קוטף מזכירה כי הפילוסוף האנגלי תומס הובס טען אף ש"החיים עצמם אינם

מצד אחד, תקנות החירום של מגפת הקורונה... הביאו להפסקת הפעילות ועצירת התנועה במרחב הציבורי בעיר. מצד שני, החל מיולי 2020 הפכה ירושלים מוקד לתנועה בלתי פוסקת שבו רבבות גופים שונים נפגשו יחד במרחב הציבורי סביב מחאות בלפור

אלא תנועה". לדבריו הגופים הטבעיים של בני אדם נמצאים בתנועה מתמדת חסרת תכלית – על המשטר לרסן את התנועה של הגופים באופן יציב ולמקם אותם בסדר חברתי מיטיב. מידת השליטה של הריבון בגוף ובתנועה אמנם שונה בין סוגי משטרים, אך בכולם – יציאה מן הסדר החברתי המצופה – נתפס כמעשה רדיקלי, פוליטי במהותו. אם חירות נתפסת כהיעדר מגבלות חיצוניות אשר מונעות מהיחיד לנוע ולנהוג על פי רצונו, הרי

שאפשר לשלול חירות רק ממי ששואף לנוע ולפעול בעולם. האזרח נע כחלק מגוף המדינה, מסונכרן בפעולותיו לחוק, לחברה, למגזר, לגיל, למגדר ועוד. אם הוא פועל בניגוד לתנועה זו - פעולותיו נתפסות כפוליטיות וחתרניות.

עם ההאצה של הקפיטליזם במאה ה-20 התנועה הפכה להיות מזוהה עם השוק הכלכלי, כאשר מערכות שונות שואפות להבטיח את רצף הפעילות של מנגנוני היצרנות והצריכה, כפי שכותב לפקי. עצירת התנועה במרחב הציבורי בתקופת הקורונה הביאה איתה משבר כלכלי חמור, ובהקשר העירוני היא מאתגרת כמה מהנחות היסוד של תפקוד ראוי. בירושלים אחוז האבטלה באוקטובר 2020 עמד על 18.2%, כאשר המתח בין הרצון לממש את היצרנות ובין הצורך בעצירה וסגר, הוביל לאי שקט ציבורי. בנוסף לכך, הסגרים והתקנות המגבילות יצרו הכבדה משמעותית על הציבור הירושלמי גם ברמה הגופנית והנפשית.

חוקרים שונים שמו לב לכך שהיסוד הדומיננטי במחאות בלפור הוא זה של התנועה. כך, במאמר של האנתרופולוגית וחוקרת המחול, הודל אופיר, שמנתח את היסודות הכוריאוגרפיים של מחאת בלפור היא מצביעה על המשמעות הפוליטיות והמגדריות שנובעות מהתנועה והעצירה בפרפורמנס המחאתי בכיכר (המאמר טרם פורסם; אנו מודים לה ששיתפה אותנו). ואמנם, אנו מציעים לראות בהגבלת התנועה ועצירתה, כמו גם את סיר הלחץ שנגרם עקב כך את ההקשר למחאות בלפור, שיצרו במובן המילולי תנועה נגדית, תנועה של מחאה. ירושלים הפכה למוקד העיקרי של הפגנות המחאה הארציות על פגיעה בדמוקרטיה והמשבר הכלכלי המתפתח, מוקד שקרא תגר באמצעות פעולת התנועה עצמה על המאפיין העיקרי של שנת הקורונה – העצירה. בהמשך לדבריה של קוטף על הפוליטיות של התנועה, ניתן לומר שהמחאה בירושלים מבקשת ליצור מערכים המקדמים ומדגישים תנועה, שינוי או אי-יציבות כבסיס להתנגדות ולמציאת אופק פוליטי חדש. זהו מאבק שעשוי להיות אלים כאשר הוא פועל ישירות מול

סביב ובתוך כיכר צרפת.

ברמה הארצית, המחאה התאפיינה בשיירות שיוצאות ברכבים מכל חלקי הארץ ממטולה ועד אילת, מממשות את הזכות הפוליטית של התנועה גם בימים של סגר. מולם כוחות של משטרה בצמתים ובעליות לירושלים מנסות למתן, להגביל ולמנוע תנועה זו. ההתנגשות בין הגופים היא בלתי נמנעת, כאשר שני כוחות פועלים זה מול זה: אלה המבקשים לממש את התנועה של החירות הפוליטית אל עבר הכיכר ואלה הדורשים למנוע אותה תוך הפעלת כוח אכיפה, עוצמה פיזית מוגדלת, אלימות ומעצרים בדרך. אי אפשר להתעלם מכך, שהתנועה אל ירושלים טעונה במשמעות סמלית, שמהדהדת את קרבות הדרך אל ירושלים בתש"ח - קרבות שגילמו הרבה יותר מהקרבות הקשים שנערכו בעיר עצמה - את הסמל המובהק של מלחמת העצמאות: מבאב אל-וואד, הקסטל, קרבות לטרון, פריצת דרך בורמה ועד חנוכת דרך הגבורה על-ידי דוד בן-גוריון בדצמבר 1948. במלים אחרות, התנועה לירושלים והשאפה להגיע אליה, מאליו מזוהה עם הריבונות. התנועה של אלפי רכבים עם דגלים וצופרים בסתיו 2020 (אחת השיירות נשרכה מצומת בן-שמן עד הכניסה לעיר!) פעלה מתוך המודעות (או אולי עבור חלק, רק תת-המודעות) של משמעות התנועה לציון כאקט שמגלם בהיסטוריה הישראלית את ריבונותה. במובן זה, הפעולה השלטונית והמשטרנית הנגדית לסיכול התנועה אל העיר – יהיו נימוקיה אשר יהיו – חתרה תחת ההיגיון השלטוני ותכלית קיומו כפי שנוצרה באופן מעשי וסימבולי בתש"ח. לצד תנועה רכובה, בזמן הסגר השני התקיימו צעדות רגליות לירושלים, דוגמת הצעדה שיצאה מקרית טבעון בחוה"מ סוכות, אף היא מהדהדת את העלייה לרגל ההיסטורית לבית המקדש.

בהקשר העירוני, ההתארגנות של צעדות מחאה נשאו אופי מגוון והיו תלויות בסגרים, ובפעולות למניעת התקהלויות שאפיינו בעיקר את הסגר השני. כאן, חשוב למקם את התפתחות דפוס הצעדות לאורך הזמן. עם פרוץ המחאה ההמונית בקיץ 2020, התגבשה תנועה בין מאחז בלפור לבין

הכנסת, קושרת בין תפקידו הסמלי של מעון ראש הממשלה ובין המוסד שמגדיר את הדמוקרטיה בישראל – בית המחוקקים. תנועה זו ביקשה גם למחות על הצרת התנועה בחקיקה והפעלת חקיקת חירום. היא התקיימה בקיץ, לעתים מהכנסת לבלפור ולעתים בכיוון ההפוך. צעדות אלו התאפיינו בהיבטים פרפורמטיביים ומגדריים וביחס מחאתי אל סמלי השלטון, כגון מפגינה שהתייצבה חשופת חזה על פסל מנורה המוצב ליד הכנסת, ומפגינות אשר פשטו את חולצותיהן ונשאו שלטים בקריאה לצדק (21.7.20).

בזמן הסגר, כשהתנועה הוגבלה, המפגינים בתוך העיר הצטמצמו לטווח הקילומטר, כהפגנות קטנות רבות בכל צומת ושכונה בדומה למשמרות "הנשים בשחור" שתארו שרה הלמן ותמר רפופורט. הפגנות אלו פעלו מתוך מגבלת התנועה, והתאפיינו בהיותן נייחות באופן יחסי. רבים מן המשתתפים במחאות השכונתיות כללו מבוגרים ירושלמים ומשפחות בעלות ילדים קטנים, אשר לא יכלו להגיע לבלפור במוצאי שבתות מסיבות שונות, ונצרו הזדמנות זאת להצטרף לפעולה. חלק מהמחאות השכונתיות ממשיכות עד היום (אפריל 2021) מידי שבוע. המחאות בטווח הקילומטר, טענו מחדש את המשמעות של חיים יחד, והביאו לגילוי מחודש של יחסי שכנות, שבמהלך העשורים האחרונים דומה שקצת הִטשטשו. מחאות אלו הפכו ליזירות של מתחים לעתים אלימים מצד אחד, ושיח נינוח מצד שני שבו ניתן לגבש עמדות ולהתווכח עליהן. ייחודן של מחאות אלו בכך שהמפגינים הפקיעו את עצמם מתוך מסה אנונימית, כסוג של "אאוטינג" כלפי דיירים באותו בניין, חברים למכולת או שותפים למניין בבית הכנסת. עם הסרת מגבלת הקילומטר, הפגנות השכונה הפכו למוקד התאספות של תושבים בצעדות מאורגנות לכיכר צרפת, מממשים את ההליכה בצוותא עם שכנים שהפכו שותפים לדרך.

פעולות חתרניות נוספות אפיינו את מתיחת גבולות המחאה עד כמה שאפשר. כך, ב-8 באוקטובר 2020, התארגנה ריצה מעין כרם לכיכר צרפת, ויומיים לאחריה רכיבת אופניים סובב בלפור, שהתאפשרו

במסגרת מגבלות הריחוק והפעילות הספורטיבית ("ההקפות" כפי שהן כונו). בהמשך, עם הפתיחה מחדש של כיכר צרפת להפגנות, כאשר הוסרו חלק ממגבלות התנועה, והמאבק של המוחים היה על שעות הפעילות של ההפגנה, סוגים אחרים של תנועה רגלית התקיימו בתוך העיר, מותחים את שעות המחאה אל מעבר למגבלות. כך, בהשראת ההפגנות בהונג קונג כנגד המשטר בסין, צעדות ספונטניות אלו התאפיינו בתנועה בלתי פוסקת, כשמאות המפגינים הצעירים ברובם, "נוזלים" בין

דפוסי המחאה
שהתגבשו סביב
בלפור בשנה
האחרונה מהווים
גם ריאקציה
קונקרטיית
למדיניות הבידוד
וההפרדה של
הקורונה ולתהליכי
ההפרטה של
העשורים
האחרונים.

אי אפשר להתעלם מכך, שהתנועה אל ירושלים טעונה במשמעות סמלית ... התנועה לירושלים והשאיפה להגיע אליה, מאליו מזהה עם הריבונות

יחד עם זאת, הצעדות ההמוניות כל העת פועלות ביחס למוקד ההפגנות בכיכר צרפת. מרביתן כסוג של עלייה לרגל שהתקיימה ומוסיפה להתקיים בעיקר במוצאי שבת אל עבר אתר ההפגנות, לעתים כהמשך ישיר של השיירות הרכובות, ולעתים כנקודת ההתחלה של הריצה הלילית ברחבי העיר. צעדות רבות יצאו מגשר המיתרים – סמל עירוני חדש שמגלם את הכניסה החדשה לעיר ירושלים – אל עבר כיכר צרפת. מעניין להיווכח כיצד גשר זה שתכנן קלטרווה, אומץ בתוך זמן קצר יחסית על ידי הציבור כסמל עירוני מובהק. צעדות נוספות הגיעו מאזורים אחרים בירושלים: למשל, מבית ילדותו של ראש הממשלה בקטמון הישנה, שכונה שבה מרבית הרחובות קרויים על שם לוחמי הפלמ"ח שנאבקו על התנועה אל העיר ירושלים בתש"ח, כמו רחוב הפורצים שקרוי על שם גדוד הפורצים של חטיבת הראל. צעדות אלו התאפיינו בתנועה רגלית אחידה, בכיוון אחד בקצב יחסית איטי, כגוש של צועדים שלרוב מנה מאות או אלפי צועדים, מהדהדות את ההיסטוריה של צעדות מחאה בעולם בכלל כפעולה של ההמון.

בצעדות העירוניות בלטה הנוכחות של דגמי צוללות, כפעולה קבוצתית מתואמת שבה המוחים נשאו על גבם את דגמי הענק תוך כדי הליכה. דגמי הצוללות נוצרו כחלק מהדרישה לחקירה מקיפה של פרשת הצוללות (תיק '3000'). נשיאתן, מהווה פעולה שמצביעה על אינטנסיביות החיבור בין הצועדים עם חילופים בין הסוחבים, ומשדרת מסר של מאמץ קולקטיבי שיש בו הקרבה, כאשר פעולת הסחיבה מהדהדת את מסע האלונקות הצה"לי.

הרמה השלישית, קשורה לתנועת הגופים בכיכר עצמה. בהגעתם של הגופים אל הכיכר מכל הארץ ורחבי העיר, הם מתרכזים בקבוצות גדולות על הכביש, לעתים סביב מעגל של מתופפים. התנועה נעשית מרוכזת ואינטנסיבית עד לעתים אקסטטית. היא כרוכה בתיפוף, קריאות, שריקות ותסיסה כוללת המועצמת תחת הקריאות בקול והמסרים המילוליים בשלטים המביעים את תכני המחאה אשר יוצרים התעצמות רגשית.

צורות הביטוי של הגוף במחאה עברו טרנספורמציה תיאטרלית ותנועתית שבה הגוף והפרפורמנס שלו הופכים לכלי להבעת חירות אישית כחלק מפוליטיקה של כוח ומאבק חירויות של האזרח. מבחינה חזותית, המוחים מביעים את עצמם בשלל אופנים: דמויות בתחפושות שונות החל מחיזורים, דגים, צבי נינג'ה, ביבי קאסיר, שוטר לייצנית, קבוצות הלבושות בחולצות ובצבעים שונים שמייצגות עמדות אידיאולוגיות שונות במחאה. הצבע הוורוד הופץ בתחילה על ידי כמה קבוצות של צעירים שביקשו להביע תקווה לעתיד וורוד יותר: "הבעלבים", "החזית הוורודה" (Pink Front), ו"קומי ישראל", ובהמשך אומץ כצבע הדומיננטי בהפגנות. קבוצות צעירים אלה המורכבות מתל-אביבים וירושלמים איתגרו גם תפיסות מגדריות כחלק מהתנגדות כללית לתפיסות עולם מודרניסטיות שבה שלטון גברי, לבן וסמכותני שולט בשיח הפוליטי באופן בלעדי. לצד התלבושות השונות של קבוצות מגוונות, נראים גם דגמי הצוללות בכיכר, מיני אביזרים ושלטים, המביעים אינספור מסרים של מגוון תתי-קבוצות, החל מ"ימנים נגד שחיתות" ועד "העם נגד כיבוש". ניכר שהדמויות והגופים מתלכדים למרות הגילים השונים, המוצאים, וההקשרים הפוליטיים והחברתיים של המוחים השונים, שמכוונים למטרה אחת: החלפת השלטון של ביבי נתניהו. מבחינה זו נתניהו מהווה את הטאבו סביבו מתארגן כל הטקס והאקטיבציה הגופנית מכוונות לאקט זה (ר': פרויד, פסיכולוגיה של ההמון ואנליזה של האני).

תנועת הגופים המוחים ממוקמת על הציר שבין תנועה ספונטנית וחופשית בתגובה לצלילי התיפוף והקריאות, לבין סנכרון קצבי של הגוף המוחה עם שאר המשתתפים, באופן המזכיר טקסי תנועה של שחרור מעכבות חברתיות ותרבותיות. כך, לעיתים פורץ או פורצת מישהי בריקוד חופשי לתוך מעגל של קצב. אחרים רק מביטים, לוקחים חלק כעדי ראייה או מצלמים ומתעדים כל רגע במופע זה, מנסים ללכוד את האנרגיות, המסרים והתנועות. הגופים הולכים וחוזרים וממפים את כל אזור הכיכר ורחובותיה הסמוכים כמו לומר – היינו

כאן בכל פסע, מממשים את הזכות לנוע כרבים, להצטופף, להיות נוכחים בגופם הנע. הודל אופיר מציינת כי מחאת בלפור היא "כמו כוורת רוחשת שאין בה מנוח... מרחב ההפגנה המסועף שטבורו כיכר צרפת בירושלים וקצותיו חמשת הרחובות הסמוכים המתפצלים מן הכיכר, והיעדרה של במה מרכזית להפגנה, יצרו אירוע נע". התנועה של

רנסייר מכנה את התנועה המשותפת של גופים "החוש הקהילתי": הסנכרון בין התנועות של הגופים על-ידי קצב וקריאות אידיאולוגיות של מכוון בבלפור קהילתיות חדשה

שינוי. התפרצות זו של הצורך בתנועה והחירות הנובעת ממנה, מתפרשת כאמור על רקע ההגבלות התנועתיות המתמשכות של השנה החולפת. ככל שההגבלות נמשכות עוד, כך הצורך בחירות אישית מתעצם והתשוקה לתנועה משותפת עולה.

רנסייר מכנה את התנועה המשותפת של גופים "החוש הקהילתי": הסנכרון בין התנועות של הגופים על-ידי קצב וקריאות אידיאולוגיות מכוון בבלפור קהילתיות חדשה, המבוססת על תסיסה, שהיחיד המוחה בה הוא חלק בלתי נפרד ממנה. תנועות אלו מביאות להתעלות פיזית, רגשית, מנטלית ורוחנית. התנועה המאוחדת המסונכרנת של גופים, ביחד עם המסרים והמטרה המשותפת יוצרים את המטען הפוליטי של הקבוצה, בדומה לסוג המטען שנוצר בריקודי העם המעגליים, עם כינונה של זהות ישראלית חדשה. ניתן לומר כי ההתכנסות בבלפור מתרחשת מתוך אמונה בכוחן של התנועות והפעולות המשותפות לקחת חלק בכינונו של שינוי פוליטי ממשי. בניגוד לצעדות, שלהם יעד מוגדר וגופים שפועלים באחידות ובתיאום האחד עם השני (במיוחד בנשיאת דגמי הצוללות), תנועת הגופים בכיכר צרפת נעה בין חוסר תיאום עקרוני לבין אזורי פעילות שבהם גופים עומדים יחד, מניעים את גופם בקצב אחיד עם קריאות זהות. לצד "מעגלים" שכאלה, מוחים רבים שוטטו בין מעגלים, שוהים שם לזמן קצר, מביטים, משתפים צילומים ברשתות החברתיות, וממשיכים הלאה. צומת הדרכים של כיכר צרפת – הכיכר שאינה כיכר – על שלוחותיה הלא סימטריות הפכה לבמה המושלמת לתנועה גמישה, מתואמת רק לפרקים, מנכיחה את אי-השקט של המוחים ואת האייג'נסי שלהם להמציא את עצמם כל רגע מחדש.

עידן חדש? לקראת עידן של תנועה וטריטוריאליזם קווית
פתחנו בשאלת העידן הנוכחי, והמחשבה לפיה 2020 מסמנת מפנה עקרוני בתרבות בכלל ובתרבות העירונית בפרט. לטעמנו, הבשורה שהגיעה מציון בשנת הקורונה היא בשורה של תנועה, וריאקציה לכפיית העצירה. ככזו, התנועה הפיזית מבטאת

תפיסה רדיקלית של הדמוקרטיה, כפעולה לשם מימוש התנועה עצמה. לפני ארבעים שנים ראה אור אחד מהחיבורים החשובים בהגות הפוסט-סטרוקטורליסטית – "אלף מישורים" של ז'יל דלז ופליקס גואטרי. חיבור זה ביקש לאתגר תפיסות מודרניסטיות באופן רדיקלי, כשהוא מכונן שפה שפורעת את צורת הכתיבה המודרניסטית (ספר רשתי עוד לפני שהיה אינטרנט), ללא התחלה וללא סוף, כתנועה בין חלקים שונים. המפגש עם ספר זה שהיה (ועודנו) מאתגר ביותר, ביקש להעמיד אל מול העמדה המודרנית והמדינה הריבונית,

שנת הקורונה היא שנה המבטאת, יותר משנים שקדמו לה, את ההתנתקות הסופית מהמודרנה ומהנחות היסוד שלה

את העידן הקודם, המודרני, מבלי להבין שבשנת הקורונה העידן הזה כבר לא רלוונטי. הצורך להכניס את המחאה לתוך קופסאות מוכרות הוא צורך של מקטלגים שאינם מתמסרים כמו המוחים לתפיסה חדשה של הדמוקרטיה. כך, העידן המודרני ביקש להמיר את קול העם בנציגים שמונעים מתוך עקרונות ברורים ותפיסות עולם ("ימין", "שמאל"), ופועלים במערכת של כוחות מוגדרים ותחומים, בתוך ומתוך מבנים קונקרטיים, המייצגים רשויות שונות של השלטון ("הכנסת", "הממשלה", "בית המשפט"). מחאת 2020 פועלת מתוך היגיון פוליטי של חירות, מבקשת להתממש בתנועה. המחאה מתנקזת מתוך ואל צומת של חמש דרכים – אתר שאין לו גבולות מוגדרים. כמו קרניים של כוכב, כך גם המחאה, מבקשת לנוע, כאשר הפעולה האזרחית אינה מייצגת דבר זולת הגוף המוחה. זו אינה תפיסה של רשויות עם הפרדה ביניהן, וגם לא גיאוגרפיה עירונית שמבוססת על נקודות ציון סטטיות. במקום זאת, בשיירות הרכבים הארציות אל מחוז חפץ זה שלכאורה אין בו כלום, בתנועה העירונית הרגלית הסדורה והפרועה, בתנועות המעגליות וחסרות הפשר בצומת הדרכים שהיא כיכר צרפת, ובתנועת הגוף עם הידיים והרגליים, מתנסח עיקרון דמוקרטי חדש שנוסח יפה על אחד משלטי המוחים – "אני מוחה, משמע אני קיים".

כך, העידן של אחרי הקורונה, מביא לידי מימוש שתי מגמות סותרות. הראשונה, תקשורת באמצעות המחשב והאינטרנט אשר כבר מוכרת לנו כמה עשורים, אך זכתה להדגשה והנכחה שלא ידענו לפני, ומתוארת כפעולה משומקום, אל מול מסכים, בבית, שבו מתנהלים כיום כל החיים החברתיים והכלכליים, ואליו מנוקז הכל – חברויות, קשרים רומנטיים, תרבות הפנאי והצריכה ועד האוכל שמגיע על קטנועים. השנייה, ריאקציה לראשונה ונסמכת עליה במידה רבה, מבקשת לשרטט את הריבונות בתנועה ואת הקשר בין אדם לזולתו, שלא דרך מרחבים סטטיים ואתרי התכנסות אלא דרך כינון הקהילה המוחה.

אחת ההשלכות של קהילה שמתבססת על תנועה

היא שהשפה המרחבית עוברת טרנספורמציה. כך למשל, אפשר באמצעות התנועה הזו לחשוב מחדש מושג בסיסי כמו "טריטוריה". טריטוריה היא מושג שבהקשרו הטרם-מודרני סימן את הארץ שסביב לעיר או מבצר (בלטינית: territorium). כפי שלימדנו רוני אלנבלום, הטריטוריה בימי הביניים נגזרה מנקודה במרכז ולא מהגבולות שנותרו הרבה פחות נוקשים וברורים. רק עם המודרנה התהווה מושג הטריטוריה הלאומית על-בסיס הגבול. המציאות הפוסט-לאומית ערערה ומוסיפה לערער על גבולות כל העת, כשהתנועה של מסחר גלובאלי, שאלות של הסכמי סחר ותנועה של מהגרים, תיירים ופליטים מערערת על קידוש הגבולות. בשנת הקורונה, לכאורה הגבולות "חזרו למפה" – עם הגבולות התנועה בין ארצות, עם סימון של אזורים שונים אפילו בעיר ירושלים בצבעים (אדום, כתום וכו') ועם הגבולות מרחק שכמו-שרטטו מחדש טריטוריות קדם-מודרניות, עת נדרשנו לחשב רדיוס של מעגל סביב ביתנו. אולם, המובן מאלי של טריטוריה מודרנית עורער באופן רדיקלי בהרבה בתנועה ששרטטנו לעיל, כשעיקרון השייכות כבר לא נתפס כתחום ומגודר בשטחים ברורים, אלא נובע מהשייכות לקבוצה שנמצאת בתנועה. במקום שטריטוריה תסמן מרחב רדיאלי (כמו בטרם-מודרנה) או פוליגון/צורה (כמו במודרנה), אנו עדים לתפיסה חדשה של טריטוריאליות קווית המוגדרת מהפרפורמנס המשותף, אשר בה המרחב נצרב בגוף והגוף משרטט את שייכותו למרחב, כמו שובל סילון שנשרך לאחר שהמטוס כבר התקדם. הצורך של המשטרה להגדיר את המרחב האמורפי של כיכר צרפת כטריטוריה עם גבולות ומחסומים כבדים ממשיכה את ההיגיון הפוליגוני כאילו לכיכר יש גבול, ואילו המוחים בתנועתם מדגימים ששיח זה כבר לא רלוונטי, שכן את המחאה של שנת הקורונה הם קיימו בתנועה אל ומהכיכר, כמו גם בצומת הרחובות עצמו. למעבר לפרקטיקה טריטוריאלית קווית השלכות מרחיקות לכת, שגם אם אינן ברורות כעת, ודאי תוסיף להתברר בעידן זה שאין לו עדיין שם.

שנת הקורונה היא שנה המבטאת, יותר משנים

שקדמו לה, את ההתנתקות הסופית מהמודרנה ומהנחות היסוד שלה, דהיינו, פעולה על בסיס היגיון אידיאולוגי ברור, קיומו של אופק אוטופי, הפרדה בין מרחבים ופונקציות מסומנות ותחומות בגבולות (מפונקציות שלטוניות ועד הפרדה בין שימושי קרקע בכלל – אזורים מסחריים כאן, אזורים מגורים שם), וכן של פוליטיקה שמקיימת שיח ציבורי רציונאלי. האלטרנטיבה שעלתה במחאה אינה משרטטת היגיון ברור, והיא אינה בהכרח מבטיחה דבר. התנועה עצמה מבטאת את ההתמודדות עם אופק של אי-ודאות, פחד והפרדה, כשניתן לממש את תחושת החיים האמיתיים יחד ממש כמאמר שירו של שמוליק קראוס בתנועה: "יש לנוע לנוע", מסמנים המוחים. אין להכחיש שפעולה גופנית זו – התנועה לשם עצמה – מאיימת לא פחות משהיא מבטיחה. לא פעם, עולה האינסטינקט של מי שצופה מבחוץ במוחים לשאול – "אז מה אתם מציעים?" השאלה הזו נשמעת אקוטית במיוחד בעיר שלא פעם הוגדרה כעיר שסועה, ושהמתחים ההיסטוריים שבה מתבטאים בהווה הפוליטי מתוך חשיבה טריטוריאליה ששמה דגש על גבולות. ספק אם את החיים הפוליטיים בירושלים ניתן להסדיר מתוך דיון רציונאלי, שלא חולק אוטופיות ושנענה להיגיון כה שונה. אולם יש לקוות שתחושת הסולידריות שנוצרת מהתנועה יחד, מהשותפות בחיים עצמם, בכאן ועכשיו, ניתן יהיה ליישם בצורות יצירתיות גם ביומיום וגם במעגלים רחבים יותר, כפתח לשותפות שמתממשת מתוך העשייה יחד, גם אם כיוון התנועה אינו ברור.

ביבליוגרפיה

- Deleuze, Gilles and Félix Guattari. A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia. Trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.
- Durkheim, Emile. The Elementary Forms of the Religious Life. London: George Allen & Unwin, 1915.
- Ellenblum, Ronnie. Crusader Castles and

- Modern Histories. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Latour, Bruno. We Have Never been Modern. Trans. Catherine Porter. Cambridge MA: Harvard University Press, 1993.

אופיר, הודל. "תנועה ללא נחת – הרהורים על כוריאוגרפיות של הפגנה." טרם פורסם.

אופנהיימר, יהודית, כיכר ציון – פרשנות של מקום. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, 2017.

אקרמן, אדם. סיפורה ההיסטורי של כיכר פריז שהפכה למוקד ההפגנות בירושלים (27 בנובמבר 2020). <https://www.kolhair.co.il/culture/143805>

הלמן, שרה ותמר רפופורט. "אלה נשים אשכנזיות, לבד, זונות של ערבים, לא מאמינות באלוהים ולא אוהבות את ישראל": "נשים בשחור" ואתגור הסדר החברתי. תיאוריה וביקורת, 10, 1997, 175-192

לפקי, אנדרה. מיצוי מחול, אמנות המופע והפוליטיקה של התנועה. רמת השרון: הוצאת אסיה, 2013.

פרויד, זיגמונד. פסיכולוגיה של ההמון ואנליזה של האני. תל אביב: רסלינג, 2009 [1921].

קוטף, הגר, תנועה. מפתח, כתב-עת לקסיקלי למחשבה פוליטית, גיליון 12, 2018, 179-202

רנסייר, ז'אק. חלוקת החושי האסתטי והפוליטי. תל-אביב: רסלינג, 2008.

